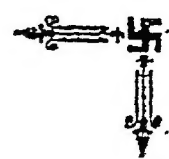

27983

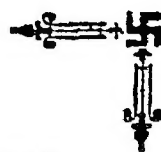
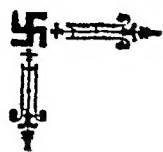

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાલાનાં નવીન ગ્રન્થો અને આવૃત્તિઓ

પ્રથમાવૃત્તિની સાલ	
૧૭, શકુન્તલાનું સંભારણું, સમશ્લોકી	૧૯૨૬
૧૮, કુરુક્ષેત્ર : પ્રથમ કાંડ, યુગપલટો :	
(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
દ્વાદશ કાંડ, મહાસુદર્શન, (બીજી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૧૯, ઉદ્દ્યોધન	૧૯૨૭
૨૦, અર્ધશતાબ્દિના અનુભવબોલ	૧૯૨૭
૨૧, સંસારમન્થન, (બીજી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૨, વિશ્વગીતા	૧૯૨૭
૨૩, ઇન્દુકુમાર, અંક ૨ જે	૧૯૨૭
૨૪, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૨ જે	૧૯૨૮
૨૫, ગીતમંજરી	૧૯૨૮
૨૬, જહાંગીર-નૂરજહાન	૧૯૨૮
૨૭, કુરુક્ષેત્ર : ચતુર્થ કાંડ, યોધપર્વણી	૧૯૨૮
પંચમ કાંડ, પ્રતિજ્ઞાદન્દ	૧૯૨૮
<u>૧૯૨૮માં છપાશે</u>	

પ્રથમાવૃત્તિ	નવી આવૃત્તિઓ
ઇન્દુકુમાર, અંક ૩ જે, સમર્પણ	પ્રેમકુંજ
શાહનશાહ અકબરશાહ	રાજર્ષિ ભરત
પાંચ ઉપનિષદો, સમશ્લોકી	શકુન્તલાનું સંભારણું
ધર્મમન્થન	મેઘદૂત
સંબોધન	ઉદ્દ્યોધન
કુરુક્ષેત્ર : દ્વિતીય કાંડ :	વિશ્વગીતા
હસ્તિનાપુરના નિર્દોષ :	તૃતીય કાંડ : નિર્ધાર

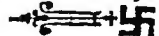
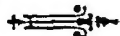

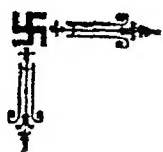

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાલા

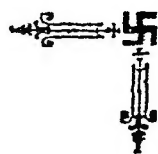
પ્રથમ આવૃત્તિની સાલ

- ૧, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો
(૨ જી આવૃત્તિ) ૧૯૦૩
- ૨, રાજ્યસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટી ૧૯૦૩-૦૫-૧૧
- ૩, વસન્તોત્સવ (૩ જી આવૃત્તિ) ૧૯૦૫
- ૪, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ જો
(૨ જી આવૃત્તિ) ૧૯૦૮
- ૫, ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો
(૩ જી આવૃત્તિ) ૧૯૦૯
- ૬, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો
(૬ ફી આવૃત્તિ) ૧૯૧૦
- ૭, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, સમશ્લોકી
(૨ જી આવૃત્તિ) ૧૯૧૦
- ૮, જયા-જયન્ત (૪ થી આવૃત્તિ) ૧૯૧૪
- ૯, મેઘદૂત-સમશ્લોકી (૩ જી આવૃત્તિ) ૧૯૧૭
- ૧૦, ઉષા (૪ થી આવૃત્તિ) ૧૯૧૮
- ૧૧, ચિત્રદર્શિની ૧૯૨૧
- ૧૨, રાજર્ષિ ભરત ૧૯૨૨
- ૧૩, પ્રેમકુંજ ૧૯૨૨
- ૧૪, પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલી ૧૯૨૪
- ૧૫, સાહિત્યમન્યન ૧૯૨૪
- ૧૬, વૈષ્ણવી ષોડશ ગ્રન્થો, સમશ્લોકી ૧૯૨૫

પ્રેમભક્તિ-પ્રન્યમાલો

રસો વૈ સ :

કુરુક્ષેત્ર

પ્રથમ કાંડ, યુગ્મપલટો

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

વિ. સં. ૧૯૮૫

ઇ. સ. ૧૯૨૯

કીર્તિત

પાંચ રૂપિયા

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ

પ્રકાશક : ન્હાનાલાલ દલપતરામ કેવિ,
ભદ્ર, અમદાવાદ, નં. ૧

આવૃત્તિ ૧ લી ૧૯૨૬ શ્રી 'ગુજરાતી'ના
દીપોત્સવી અંકમાં

આવૃત્તિ ૨ જી ૧૯૨૭ પ્રત ૧૫૦૦

આવૃત્તિ ૩ જી ૧૯૨૮ પ્રત ૧૫૦૦

પ્રથમ કાંડ : યુગપલટો (૧૯૨૭)

ચતુર્થ કાંડ : યોધપર્વણી (૧૯૨૮)

પંચમ કાંડ : પ્રતિજ્ઞાદ્વન્દ્વે (૧૯૨૮)

દ્વાદશ કાંડ : મહાસુદર્શન (૧૯૨૭)

એમ 'કુરુક્ષેત્ર' મહાકાવ્યના ચાર કાંડ

છપાઈ ગયા છે; અને નીચે લખ્યા છે કાંડ આ
વર્ષમાં—૧૯૨૮માં—છપાશે :

દ્વિતીય કાંડ : હસ્તિનાપુરના નિર્ધોષ

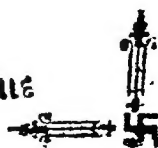
તૃતીય કાંડ : નિર્ધાર

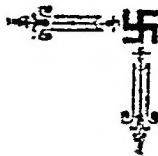
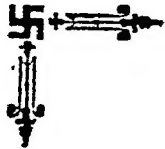
૧૯૨૭ની સાલ પછી પ્રત્યેક અન્યની પ્રત્યેક પ્રત ઉપર
કર્તાની ટુંકી સહી હોય છે.

મુદ્રક :

કેશવ હ. શેઠ

ખડાયતા મુદ્રણકર્તા મન્દિર, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

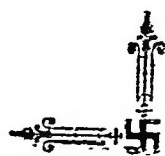
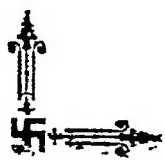

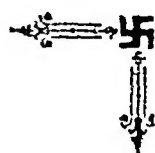

युगपलटो

अथवा

श्री गोकुलेशमांथी कुरुक्षेत्रविधाता

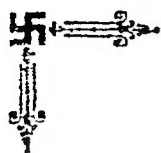

કુરુક્ષેત્ર—નામના મહાકાવ્યનો આ પ્રથમ
કાંડ શ્રી 'ગુજરાતી' પત્રના ઇ. સ. ૧૯૨૬ ના
દીપોત્સવીઅંકમાં છપાયો હતો તે ગુજરાતને ચરણે
ધરે છે. આતું વસ્તુ લોકવિખ્યાત છે, ને હજારો
વર્ષથી ભારતવર્ષની જનતા એને વિચારતી આવી
છે. ભૂત વર્તમાન ને ભવિષ્ય—ત્રણે કાળનો આ
કુરુક્ષેત્રની મહાવાર્તા તો ભારતીય મહાપ્રજાનો
સનાતન વારસો છે.

આ કાંડ ચોકટોબર ૧૯૨૬માં રચાયો ને
છપાયો હતો.

નહાનાલાલ દક્ષપતરામ કવિ

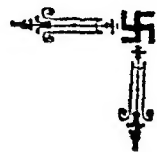
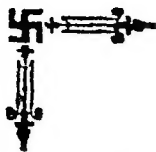
વિષયસૂચન

અચૂરા છાત્રી શુન્નરાતને સાગરતીરે પધાર્યા પછી શ્રી કૃષ્ણ-
દેવનો શો વિકાસ થયો ? એ આ કાંડનો મધ્યવર્તી પ્રશ્ન છે.
કૃષ્ણદેવ સુંદર મટી લાગ્ય થયા, એ આ કાંડનો ઉત્તર છે. એ
સુંદર ને લાગ્ય ઉભય સ્વરૂપો **રસો વૈ સઃ** નાજ નિરનિરાળા
અવતાર છે એ આ કાંડનું રસસમાધાન છે.

કયા પ્રસંગને લીધે એમ થયું, શુન્નરાતની કઈ સમૃદ્ધિએ
એમને ધડયા, યુગપત્નના મહાસંગ્રોહે એમાં શો ભાગ લાગ્યો,
હરિતનાપુરના હથોટા એમના ચે હૃયામાં કેવાક વાગ્યા વગેરે
અનુષંગી કથાનકો છે.

મહારાષ્ટ્રીય વિદ્વાન ને ઇતિહાસપર્યેષક શ્રી ચિન્તામણ
વિનાયક વૈદ્યે ‘કૃષ્ણચરિત્ર’ નામનો મનનીય ગ્રન્થ સ્વસાધામાં
સખ્યો છે, ને ત્હેણું સંસ્કારી શુન્નરાતી લાપાન્તર થયેલું છે. એ
લાપાન્તરનાં છેલ્લાં ચાર પાનાંઓનાં શ્રી કૃષ્ણચરિત્રની સાલવારી
આપેલી છે. તે ઉપરથી તારવેલી નીચેની સાલવારી આ ઐતિ-
હાસિક કાવ્યનો કાળ, વાતાવરણ તથા શુન્નરાતે પધાર્યા પછી
શ્રી કૃષ્ણદેવનો ગયેલો વિકાસ સ્થમનવામાં સારી સહાયતા
કરશે ધારીને અંહી આપી છે.

શ્રી કૃષ્ણદેવતું ઇસ્વી સન પૂર્વેની

આયુષ્ય

સાલ

પ્રસંગ

આવણ વદ અષ્ટમી ૩૧૮૫ શ્રી કૃષ્ણદેવનો જન્મ: ગોકુલ પધારતું.

૧૮ વર્ષ

૩૧૬૭ કંસવધ: મથુરામાં વાસ: સાંઘીપતિ
ઋષિને આશ્રમે.

૨૨

૩૧૬૩ હિમાદ્રિમાં પાંડુરાયતું મૃત્યુ; બાલપુત્રોને
લેઈ કુન્તાજીતું હસ્તિનાપુર આવવું;
કુન્તાજીના આશ્વાસન કાળે અકુરને
હસ્તિનાપુર મોકલવા.

૨૪

૩૧૬૧ મથુરા સમેટી સાગર મધ્યે દ્વારિકા વસાવી.
યુગ ઉંઘીને જાગેલા મુચકુન્દને કલિદર્શન.

૨૫

૩૧૬૦ રુક્મિણીવિવાહ

૪૩

૩૧૪૨ દ્રૌપદીસ્વયંવર.

૪૫

૩૧૪૦ ઈન્દ્રપ્રસ્થની સ્થાપના.

૫૩

૩૧૩૨ અર્જુન તીર્થયાત્રાએ.

૬૫

૩૧૨૦ સુભદ્રાહરણ.

૬૭

૩૧૧૮ પાંડવવનબાહ્યું; અભિમન્યુનો જન્મ.

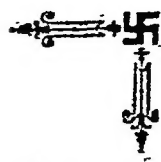
૬૮

૩૧૧૭ ધર્મરાજનો રાજસૂય યજ્ઞ, ને શ્રીકૃષ્ણ-
શિષ્ટાઈ.

૭૦

૩૧૧૫ હસ્તિનાપુરમાં દ્યુત, ને પાંડવવનવાસ-
સુભદ્રા મહિયરિયે.

૮૩	૩૧૦૨ મહાભારતનું યુધ્ધ: ગીતા: વિરાટદર્શન.
૮૪	૩૧૦૧ દ્વાપર કૃતયોગ, કલિ યોગ.
૧૧૬	૩૦૬૬ ભદ્રવાસ્થળી ને શ્રી કૃષ્ણદેવનો દેહોત્સર્ગ

આમ લગભગ એક સદી-આયુષ્યનાં ૯૫ વર્ષ શ્રી કૃષ્ણદેવે ગુજરાતખોળે ગાળ્યાં.

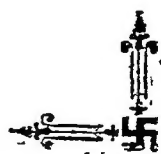
આ કાવ્યમાંનો વાર્તાપ્રસંગ સ્થૂળભજવાને એ જ અન્યમાંથી નીચેના બે ફકરા ઉપયોગી થશે:

પા. ૧૨૮: દ્વૈતમાં હાર્યા પછી “ધર્મરાજ અને આરે પાંડવો વલ્કલ પહેરી વનવાસ માટે નીકળ્યા: સતી દ્રૌપદી પણ વલ્કલ પહેરી લેમની સાથે નીકળ્યાં. વૃદ્ધ કુન્તી વિદુરને ઘેર રહી અને પાંડવોની ઈતર સ્ત્રીઓ સુભદ્રા સહ પોતપોતાના મહિયેર દુઃખ કરતી ચાલી ગઈ.”

પા. ૧૩૦: શલ્યને મા રી “શ્રી પણ દ્વારિકા પાછા આવ્યા પછી પાંડવો દ્વૈતમાં હાર્યાની દુઃખકારક હકીકત લેમના ભણવામાં આવી. એટલામાં સુભદ્રા પણ અભિમન્યુને લઈ મહિયેર આવી. લેમના મોઢે પાંડવોનો અને વિશેષતઃ દ્રૌપદીનો થયેલો છળ સાંભળી લેમને ઘણું જ માઠું લાગ્યું. પાંડવોને વનમાં મળી લેમનું સાંત્વન કરવા માટે શ્રી કૃષ્ણ તત્કાલ નીકળ્યા.”

પાને ૮૧ મેથી એક વધારે ફકરો ટાંકું છું:

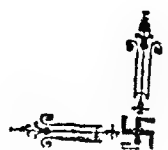
27983

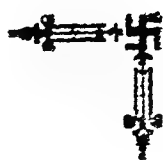

દ્વારિકા વસાવી યુધ્ધ આપવા પાછા ફરેલા શ્રીકૃષ્ણને પીછા કાળયવને લીધો. ઘોળપુરના હુંગરાઓમાં તેને દોરી જઈ એક શુક્ષ્માં ત્રેતાયુગથી મુચકુન્દ પોઢેલો હતો તેના નેત્રમાંથી નીકળેલી જવાલાથી કાલયવનને શ્રીકૃષ્ણે ભસ્મ કરાવ્યો. પછી “મુચકુન્દે હાલમાં કયો યુગ ચાલે છે એમ શ્રી કૃષ્ણને પૂછ્યું. એટલે ‘હાલમાં દ્વાપર યુગ પૂરો થવા આવ્યો છે, કલિયુગની શરૂઆત થઈ છે એમ સહમતે,’ આમ શ્રીકૃષ્ણે તેને કહ્યું. શ્રીકૃષ્ણને નમસ્કાર કરી મુચકુન્દે શુદ્ધ બહાર નીકળ્યો તો તેને સર્વ વાત ચમત્કારિક બતાઈ. ન્હાનાં ન્હાનાં માણસો, ન્હાનાં ન્હાનાં વૃક્ષો, ન્હાની ન્હાની ગાયો, બળદ ઇત્યાદિ સર્વ જ જીવસૃષ્ટિ અદ્ય પરિમાણની, અદ્ય બલની અને અદ્ય ઉત્સાહની થયેલી જોઈ.”

૧

આશમાં ડોયલો બોલે
એવી બંસી બોલતી હતી.
સાગર ને હિરણ્ણના સંગમતીરે
આશઢોળાઈ ચન્દનીના ઢગલા સમા
વેળુના ઉન્નત ઢગશિખરેથી
બંસી બોલતી હતી.

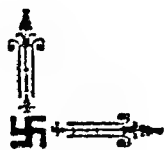
૬

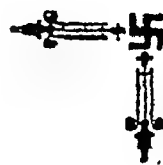
૨હરોડ ઉગવાને વાર હતી.
તે પ્રાતઃસ્નાન કરી પધાર્યા હતા.
હુનિયા તણ જતા દેવત્વ જેવો
ચન્દ્રમા સાગર ઉપર લટકતો,
પૂર્ણિમા પશ્ચિમમાં આથમતી હતી.
હણ અરુણપગલીની પાંખડીઓ!
પૂર્વના પડદાની પાછળ હતી.
તહો યે અન્તરિક્ષ ચમત્કારિક હતું.
એક યુગ ઉતરી બીજો બેસતો હોય
એવો મહાયોગ આશમાં ઝંખાતો.

૧૦

૧૬

વાંસળી યે બાણે

છેદીવેદી વાગતી ન હોય
એવી અનુપમ મધુરપે વરસતી ;
મંડીથી જાણે સ્વાતીનાં મોતી ઝરતાં.

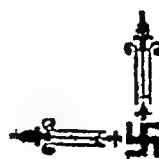
૨૦

જગત જાણે થંભ્યું હતું.
પહોડ ઉગતાં જે જાણે વાર લાગતી.
ચન્દ્રદેવ થંભ્યો ભાસતો,
તારકસંઘ થંભ્યો ભાસતો ;
આસ્માનનો ગેબી ગુંબજ
જાણે ફરતાં થંભ્યો ભાસતો ;
સાગરમાં હૈયું ઠાલવતી
હિરણ્ય ક્ષણેક થંભી ભાસતી ;
કાલચક્ર ધૂમતું થંભ્યું ભાસતું ;
જાણે જગતને જે ઘડીયેક
વાંસલડીએ મધુરપની મૂર્છા પાછ.

૩૦

૩૧

સાગરની જલઘટાઓમાં,
અન્તરિક્ષનાં પલ્લવગુંડોમાં,
ગગનની અતલ શુક્રાઓમાં,

દિશાઓનાં નિઃસીમ વનવનમાં,
માધુર્યની કેા ગેળી પાંખે બેસી
ખંસીબોલ ઉડતા હતા.

૩૭

“ કૃષ્ણા ! ”

૩૮

ખંસીબોલનો ચે પ્રાણ બોલે
એવો કલરવ મંજુલ હતો,
ને ખંસીબોલમાં તે ફળી ગયો.

૪૦

૪૧

ખંસી તો બોલ્યે જ રહી.
તારલીઓ મીટ માંડી ઉભી,
બાણે ગોપીઓનાં નેણલાં નલે ઉગ્યાં.
પત્રી સરિતા, સરોવર શી, હલે રહડી,
બાણે વ્રજગનાતું હૈયું.
સાગર હિન્ડોળે રહડ્યો,
બાણે વ્રજની ઝાડીઓ.
જલપાંખડીઓ ઉપર પલાંડી વાળી
આંધમતો ચન્દ્રદેવ
કાન માંડી બેઠો :

૫૦

જાણે જગતનું ભાવિ આલોચનો
સમાધિસ્થ છે કપિઆત્મન,
અમૃતની ઝરમર સરિખડી
જગત ભરી મધુરપ વરસતી હતી.

૫૫

“કૃષ્ણા ! આજ શું મજ સાંભર્યું ?” ૫૬

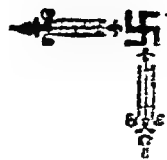
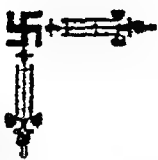
વડલાની ડાળ ધૂળે,
અંશુલિઓ એમ ધૂળ ગઈ.
મેઘહૈયેથી ઇન્દ્રચાપ પડે ને ઝીલાય,
અધરેથી એમ બંસી પડી,
ને પડતાં પડતાં જ ઝીલાઈ.
બંસીનયનોમાં પડેવાઈ
પ્રહ્લાંડ નિહાળતાં નયનો,
ળીડાતાં પોયણાં શાં, ળીડાયાં.
ને મીટ ભરી ઉઘડયાં ત્યહારે
લલ્લની ગુલાળી પગલીઓ
આંખડલીનાં પુપોમાં પડેલી હતી.

૬૦

૬૭

“કોણ-સુભદ્રા !”

અરુણમાંધી ઉતરી ?

હે પ્રભાતની પાંખે પધારી ?

૭૦

લાલે, ખેનડ ! પધાર,

દારિકા પાવન થશે તહારે પગલે.

કચ્છારેક આવી છે ?

દક્ષિનાપુરના તો કુશળ છે ને સમાચાર ?

હા, આ આથમતી પૂર્ણિમા નિહાળી

રાસપૂર્ણિમા સાંભરી હતી.

ને રાસપૂર્ણિમાની રસવેણુ છેડી :

ત્યહાં બીજી બંસરી સચી

ખેનડ ! તું બોલી.”

૭૬

“કૃષ્ણા ! આ વ્રજ નથી;

૮૦

આ તો છે ધરતીનો છેડો.”

૮૧

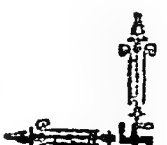
“હા, આ ધરતીનો છેડો છે.

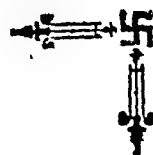
ધરિત્રીનો છેડો ! ધરિત્રીનો-

ને આ પૂર્ણિમા આથમે છે-

આ સાગર ગરજે છે-”

૮૫

“ઓ સાગર ગાજો છે ?
કે કાલની નૌખત ગડગડે છે ?”

૮૭

“ચંદ્રકુળની કોકિલા
આજ ભીંચણ બોલ બોલે છે.”

૮૯

“હા, કૃષ્ણા ! હા,
આજ કોયલ ઘોર શબ્દે ગાજો છે.
કારણ કે ઘોર યુગ ઉગે છે,
કારણ કે ધરત્રી ભરીભરીને
ભીંચણ પડછાયા પથરાયેલા છે.”

૯૦

૯૧

“ચંદ્રકુળની કોકિલા નહિ;
ગાંડીવધન્વાની સહધર્મચારિણી
આજે ગાજો છે;
અભિમન્યુની માતા આજ ઉચ્ચરે છે.
કહે-કહે હસ્તિનાપુરના સમાચાર.”

૯૨

“કૃષ્ણા ! તહે નથી સાંભળ્યું
—સારું જગત ભાળે છે તે—
કે યુગપલટો ઉગે છે ?”

૧૦૦

૧૦૨

બહેનડ ! હું પૂછું છું
તે મહારે જાણવાને માટે નહિ ;
તું શું જાણ છે તે જાણવાને.”

૧૦૫

“ત્યહારે સાંભળ, કૃષ્ણા !
જેરશોરથી જનતા ઉચ્ચારે છે
કે યુગપલટો આવે છે.
ચૌદ વર્ષ પછી કલિ ખેડશે;
ને કલિનાં મંડાણુ જ મંડાશે
મહાધોર સંહારથી.

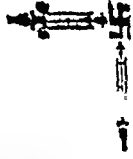
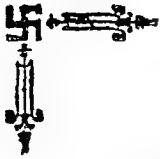
૧૧૦

હસ્તિનાપુરના પાયા ડગમગ ડોલે છે.”

૧૧૨

“હા, ચૌદ વર્ષ પછી કલિ ખેડશે.
ને મ્હેં જે સાંભળી છે
અધોર-અધોર એ લવિષ્યવાણુ
કે કલિના મંડાણુને વર્ષે જ
કુરુક્ષેત્ર શોણિતશેડોથી ફાગ ખેડશે.
આજે અવત્રોકતો હતો આ વાતાવરણુ.
જગત સ્ફુમજે છે સ્ફુવાર ઉગે છે;

હું નિહાળતો હતો

૧૨૦

પ્રજાતમાં આ રાત્રીની પગડીઓ.”

૧૨૧

“એક સાંભળ્યું છે, કૃષ્ણા !

કે શેષથી લાર નથી સહાતો.

મથુરાનગરી સમેટી લીધી;

જળધિમાં ધરતી ઢાળાઈ જાય છે ત્યાં

દ્વારામતી વસાવી મહારા વીરે;

ત્યારે ધરતી ધૂળ હતી—”

૧૨૭

“પણ ત્યારે કાલયોગ ન્હોતો ઉગ્યો.

ધરતીનો લાર ઉતારવાનો.”

૧૨૬

“અને હજી એ કેટલેક

૧૩૦

આધેરોક છે એ મહામંજીર ?

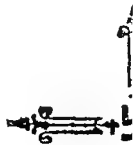
રાજસૂયયજ્ઞમાં ધનગરો નો ચડાવ્યો,

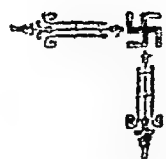
ભારતરાજકુલનો યુગટમણિ થઈ ઝાડ્યો.

હજી એ ક્યારેક આદરવા છે

જીવનનાં મહામંડાણ ?

સાંભળીને લાક્ષાગૃહની વાર્તા ?

નિરખીને દ્રૌપદીની દામણી અવદશા ?
હજી એ વાંસળી વગાડવી છે તહારે ?
હવે તો હું એ લાલ્લું છું.”

૧૩૯

“ જહનડ ! વરઘોનો ડંકો વાગ્યે
દેવનિશાન ફડફડતાં ઉડશે,
આસલેદનતાં ને જયપંખાળાં.
સુભદ્રા ! ખીલું શું જાણુ છ ?
આવી છે ત્હારથી
વિમાસતો કીધો છે મહને.”

૧૪૦

૧૪૫

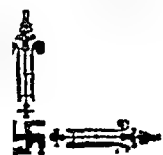
“વીર ! રમત કચ્છાં સૂધી રમવી છે ?” ૧૪૬

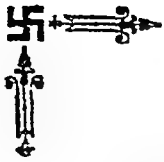
“જહનડ ! સાંભળઃ
સારી જીંદગી જ પ્રહારમત છે—સુરોને.”

૧૪૮

“રમત રસયોગીન્દ્રની ચે હોય,
રમત રાજયોગીન્દ્રની ચે હોય.
ને નથી જોતો તું કે
ખીજો યુગ ઉગે છે આ ?

૧૫૦

આ કાલિન્દીનો છલખલાટ નથી;
આ તો સાગરઘોષણા ગાજે છે.”

૧૫૪

“તું ચે સાંભળ છ
ને હું ચે સાંભળું છું
બદલાયેલા એ કાલબોલ.”

૧૫૭

“ઘૂતનાં છલ, દ્રૌપદી ચીરહરણ,
ધર્મનું અપમાન, પાંડવવનવાસ,
વારણાવટ, લાક્ષાગૃહ—

૧૬૦

શું શું તું નથી ત્વણતો ?
એ પોકાર ત્હને નથી બોલાવતા ?”

૧૬૨

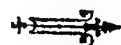
“હું ચે સાંભળું છું
બદલાતા યુગનાં એ આમન્ત્રણ.
દિશા-દિશામાંથી નહોતરાં આવે છે;
સાંભળું છું.”

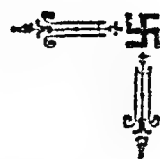
૧૬૬

“એ બંસીબોલના પડઘા છે ?
કે કાળની નૌબતના પડઘા ?”

૧૬૮

“એ છે કાળની નૌબતના પડઘા.

જડેનડ ! તું સાચું ઉચાર છે :
હસ્તિનાપુર હિલોળે રહ્યું છે ;
શેવનાગ શિષ ધૂણાવે છે.
જે ! સુમદ્રા ! જે !

૧૭૦

પૂર્ણિમા આથમે છે પશ્ચિમમાં.
નીતરી ગયાં એનાં અમૃતકરણા.
ને જે ! ઉગની લવિષ્યલેખા શી
પૂર્વમાં અરુણોદયની પગલાંઓ.”

૧૭૧

“ એ તો છે સંહારના શ્રુતિગોલ.
હું તો સાંભળીને આવી હસ્તિનાપુરમાં ;
કલિયુગ સંસારનાં બારણું ઠોકે છે. ”

૧૮૦

“ પહેલવહેલાં સાંભળ્યાં મુચકુન્દે
એ આવન્તા નવયુગનાં પગલાંઓને.
ત્રેતામાં ઉવેદા એ
દ્રાપરઅન્તમાં જાગ્યા ત્હારે
કલિના પડછાયા પડ્યાંતા પૃથ્વીમાં.
ન્હાનાં વૃક્ષો, ન્હાની ગાયો,

ન્હાનકંઠાં ન્હાનકંઠાં માનવી,
 ને એમના ન્હાનકંઠા શા ઉત્સાહ :
 મુચકુન્દની આંખડીએ એ ચમત્કાર દીઠા
 જગતમાં પધરાયેલા યુગપલટાના. ૧૯૦
 ખેનડ ! તું ખીજ સાંભળનારી
 આવતા યુગની એ ઘોર પગલીઓને.” ૧૯૨

“ હસ્તિનાપુરમાં હું સાંભળોને આવી.
 કૃષ્ણા ! રમત ક્યહાં સૂધી રમવી છે ?
 વ્રજનાં વન ને યમુનાનાં નીર ત્યાગ્યાં,
 રમત ત્યહારે જ ત્યાગવી હતી.
 હવે જો ! આ અનોખા અરુણોદય,
 ને આ નવયુગના નવધર્મ ” ૧૯૮

“ ખેનડ ! તું કેને બોધ છ ? ” ૧૯૯

“ બ્રહ્માંડમુગ્ધ શા મ્હારા વીરને. ૨૦૦
 કાણેક રૂડે છે-ક્યહારેક ક્યહારેક-
 બ્રહ્મદેવને ચે પડછાયાની પામરીઓ.
 કૃષ્ણા ! ખંસીઓલ સમાખ્યા,

હવે શંખધોષણા ગળવ.
સરિતાતીરે ળંસીખોલ શોભે,
સાગરતીરે શંખનાદ સોદાય.
લાવ, ળંસી મ્હને દે ;
હું તે સોરઠિયાણીને સોંપીશ.
ઉઠાવ તહારો પાંચજન્ય,
ને ગળવ સંસાર ભરીભરીને
મહાસાગરના ત્યા મહામન્ત્રો.”

૨૧૦

૨૧૧

અર્બુનપત્નીના ચો ગોલથી
વાયુચો થરથરતો હતો.

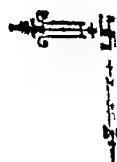
૨૧૩

“જમનાતીરે તું ફૂલ હતો,
ને ફૂલ શું મધુરંક ફેરમતો.
આજે જો ! યુગપત્રના અરુણોદય.
સાગરતીરે-ધરતીને છેડે
આજ વીર મ્હારો છે જગમેષ.
ને મેઘ શો ગડગડશે જગત ભરીને.”

૨૧૯

“ને સુસદ્રા ! તહે સાંભળી છે ?

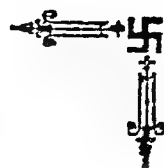
૨૨૦

એ બંસી યે ઘેરી-ઘેરી જોલે છે.
આ વેણુ છે રેવતાચળનાં વનની :
મંડી ભરેલા છે સિંહશબ્દના હુંકાર.” ૨૨૩

“ અર્ધી-અર્ધી સદીનાં, મહારા વીર !
અહીં-ધરતીની પરવાડે
હૈં જગત્તપેશ્વરીએ તપ માંડ્યાં :
અર્ધી-અર્ધી સદીભર
રેવતવનના સિંહનાદ ઝીડ્યા :
અર્ધી-અર્ધી સદીભર
સાગરતીરે સાગરમન્ત્રણા પીધી. ૨૩૦
ઋજમાં તું હતો મધુરપની ઝરમર :
સોરઠને આરે તું સોહામણો
થયો ગાજન્તો મેઘાડંબર.
બંસીબોલ ઘૂંટાઈ ઘૂંટાઈને
મહારા કૃષ્ણદેવના થયા મેઘનાદ.
ગોપિકાનાં જીવન ઘડ્યાં :
હવે ભારતનાં લાગ્ય ઘડ.
ઋજનો રસવિધાતા થયો :

હવે થા ભારતનો ભાગ્યવિધાતા.
ને ! અરુણ આશિષો વરસે છે.
યુગની બાજુ સમેટી લે. ”

૨૪૦

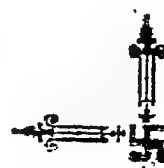
૨૪૧

વીરાંગનાના શબ્દટંકારથી
પ્રાચીનાં બારણાં ઉઘડ્યાં,
અરુણની ટશરો ફૂટી,
ને નવયુગના ભાગ્યોદયના આંકડા શા
કુંકુમકિરણો આલસાલે આલેખાયા.
બધે કેસરિયો રંગ છંટાયો
—જાણે જગતે કેસરિયાં કીધાં.
પૂર્વનાં એ કેસરછાંટણાં
મહાસાગરે પણ હૈયે ધર્યાં,
ને દુનિયાને આરેઆરે જઈ ઉછાળ્યાં.

૨૫૦

૨૫૧

“ જહેનડ ! હસ્તિનાપુરના ચોકમાં
મહાભીષણ પગલાં પડે-ઉપડે છે,
આ સાગરલહરો એના પડછન્દવા.
કાનવાળા સૌ એ સાંભળે છે,

આંખવાળા સૌ એ જૂવે છે.
 આજે ઉગે છે નવું જ પ્રભાત,
 ને આજે જાગે છે નવું જ જગત.
 પ્રભાતે ને પ્રભાતે, ખડેનડ !
 જગત તો નવલું જ ઉગે છે હો !
 સૂતું હતું એ જગત ઉઠતું નથી.
 કેટલાં ચે તારલા રાત્રિમાં ઉગે છે,
 કેટલાં ચે તારલા રાત્રિમાં આથમે છે.
 કાલે સન્ધ્યાકાલે સૂતું હતું
 એ જગત આજે સહવારે નથી.
 જગત એટલે જ બહેતાં પાણી.
 સૂર્યદેવ એના એ છે,
 મહાકાલ એનો એ છે:
 તહો ચે રોજ ને રોજ ઉગે છે
 નવું જગત ને નવાં પ્રભાત.
 સુલદ્રા ! સૌ ચે સાંભળે છે આજ
 આ યુગપક્ષટાના પડછન્દવા.
 નગરનગરના ચોકચન્દરવે

૨૬૦

૨૭૦

ખાલે છે એ મહાખોલ.

હિમાદ્રિશિખરેથી પડતા-ગડગડતા

ગંગાના ઘોધના પડઘા

ભારતઘેરન્ટી સાગરઝાડીઓમાં ઘોરે છે.

દિશાઓ દિશાઓ સંગાથે વાતો કરે છે.

બદ્રીકંઠારનાં ધર્મતીર્થ

રામસેતુને વાર્તા પૂછે છે,

૨૮૦

જગન્નાથજીનાં જગત્તીર્થ

પ્રભાસને ઇતિહાસ પૂછે છે,

ગોકુળ-મથુરા-વૃન્દાવનની વનકુંભે

દ્વારામતીની સાગરકુંભેને કથા પૂછે છે.

ભે ! ઉદ્યાત્રણે સૂર્યદેવ,

ને અસ્તાત્રણે ચન્દ્રદેવ :

પૂર્વે ને પશ્ચિમે જાણે કદ્યાણવાતો માંડી !

કિરણોનાં બાણ ફેંકી ફેંકી

દિશાઓ જાણે દિશાઓને

અંગુલિઓના ઇશારા કરે છે.

૨૮૦

હસ્તિનાપુરના રાજમહેલનાં

પગલાંની પડધીઓ સાંભળતો નથી
તહેને કાન જ નથી લોકસંગ્રહના.
ખડેનડ ! તહારો વીર ખહેરો છે ? ”

૨૯૪

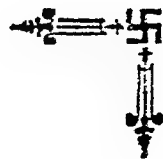
“ મહારો બન્ધુ છે બાવન વીર.
કૃષ્ણદેવ તો છે સાગર શા ગંભીરા.”

૨૯૬

“ જો ! આ અરુણોદયમાં જો !
હસ્તિનાપુરના સન્દેશા ઉતરે છે.
ધર્મરાયે રાજનગરી છાંડી ;
કુન્તામાએ રાજમહેલ છાંડ્યો ;
જગત્લક્ષ્મી સમી દ્રૌપદી જતાં
હસ્તિનાપુરનાં તેજલક્ષ્મી હરાઈ ગયાં ;
ભરતકુળના કુલમહિમા સરિખડી
અન્ય મહારાણીઓ મહિયારિયે સિધાવી.
ને જો ! એ હસ્તિનાપુરની ચે પાછળ ;
જરા ઉત્તરે, પ્રહ્લાવર્તમાં, સરસ્વતીતીરે ;
તહારા જોગીનાથે ખાંડવવન બાળ્યાં'નાં તહેવા,
સળગતા ડુંગરાઓ સમોવડા,

૩૦૦

કુરુક્ષેત્રમાંના ભડભડતા ભડકાઓ;

અઢાર શ્લોણીઓનો સંહાર,

૩૧૦

ભરતકુલનો મહાવિનાશ.

ઓર છે આજના પ્રભાતનો યુગપલટો.”

૩૧૨

“ મહારો સમરથ વીર

ળાંસીનાદમાંથી શંખનાદ બોલાવશે,

કેકિલબોલમાંથી મેઘશબ્દ ગજવશે,

કાલિન્દીના કલકલ્લોલમાંથી

સાગરયોષ્ણા ઘોરાવશે,

ભારતનો ભાગ્યવિધાતા ઘશે,

ગીતા ગાઈ જગદ્ગુરુ બનશે,

એવું ઉચ્ચરે છે આજનું પ્રભાત.

૩૨૦

આજ તહારો પુણ્યોદય ઉગે છે,

આજ તહારી જીવનસિદ્ધિ પ્રગટે છે.

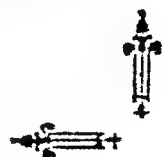
પૃથ્વીવાસીઓ ભૂલશે નહીં

આજનું પયગામવાહી પ્રભાત.

પૃથ્વીમાં કચ્છારેક જ ઉગે છે

આજનાં સમોવડાં પ્રભાત.”

૩૨૬

“ પાંચજન્ય લાવી છે ? ”

૩૨૭

“ પ્રકૃતિમૂર્તિ લક્ષ્મીજીને ઓરડેથી
પાંચજન્ય લેતી આવી છું.

સાગરઘોષણા પૂર તહારા શંખનાદમાં,

૩૩૦

ને ગળાવ નગરનગરના ચોક.

મહને આપ એ વાંસલડી,

હું સોરઠિયાણીઓને આપીશ ;

અને સોરઠિયાણીઓ થશે

મધુરપની યુગમૂર્તિઓ.”

૩૩૫

“ સુભદ્રા ! સાંભળ.

નરી આંખડલી દેખે છે

ક્ષત્રિયત્વને જગત જીતતું.

જગત્પડદાઓ પાછળ ન્યહાનતાં નયણાં

નિરખે છે બ્રાહ્મણત્વને જગત જીતતું.

૩૪૦

સંસારચક્ષુનો આચાર્ય છે બ્રાહ્મણ ;

એ બ્રાહ્મણની ચક્ષુપ્રેરણા સોમવલ્લી ;

એ સોમવલ્લીના સ્વામી તે સોમનાથ.

ક્ષત્રિયતીર્થ હસ્તિનાપુરનો પડોશ ત્યાગ્યો,
 પ્રાક્ષણતીર્થ સોમનાથનો પડોશ સાધ્યો.
 ક્ષત્રિય એટલે જગતની વીરતા,
 પ્રાક્ષણ એટલે જગતની ભવ્યતા.
 પેણું છું આવતા કુરુક્ષેત્રના ઝોળાઝોળે.
 ગાંડીવધારીની સહધર્મચારિણી !
 લે, મહારો દોલ છે :

૩૫૦

જગતજ્યોતિષી પ્રજ્ઞા જગત્ભાગ્ય લખે,
 ઋષિજન દે યુગવિધાતા થાય,
 એવો થઈશ ભારતનો ભાગ્યવિધાતા.
 દ્રાપરને સમેટું છું,
 કલિનાં સોગડાં માંડું છું.
 ગોપીઓને બાંસીનાદે રમાડી
 એમ સિંહનાદે ખેલાવીશ સિંહોને.
 આ અરુણોદયથી ચે અધિકરા
 ભાગ્યના આંકડા પાડીશ ભારતભાગ્યે.
 મધુરપતું ફૂલડું ઉતાડું છું હું ચ તે.—
 લે, ગાંજથી છાંડું છું આ બાંસી.

૩૬૦

સ્મરણુને ચે ભૂંસું છું સ્મૃતિપટેથી.
મહાકાલના હુંહુંભીનાદ સમો,
ઘોદ દોડની ઘોષણા સરિખો,
ગજવું છું મહારો શંખનાદ,
એ નાદે પાપના ઝોટ થશે,
એ નાદે પુણ્યની ભરતી ચહડશે.
સુભદ્રા ! સાંભળ તહારા વીરનો શંખનાદ :
જાણે આલમાં કાળની પગલીઓ ગાજે.” ૩૬૬

એણે ગહન દિશાઓ જોઈ,
એણે ઉછળતો મહાસાગર નિહાળ્યો,
એણે આંખડીથી આલ સાખ્યાં,
એણે અન્તરનાં અજવાળાં ઓળખ્યાં;
એણે પાયથી પૃથ્વી ઠોડી જોઈ.
પછી પુષ્પ સમી બંસરી
જલેનડ સુભદ્રાને દીધી,
કાલપુષ્પ શો પાંચજન્ય કરમાં લીધો.
ગજશૂંઢમાં કમલ શો શંખ શોભતો. ૩૭૦

મેઘપાંદડીએ કો તારકો વિરાજે
એમ પાંચજન્યને અધરે પધરાવ્યો,
ને મંહી મહાપ્રાણ પૂર્યો.
બ્રહ્માંડ ભરી બ્રહ્મશાંખ ગાળુ રહ્યો :
જાણે નવયુગના યુગધર્મની
નવઝગ્યાઓ ગરળ.

૩૮૦

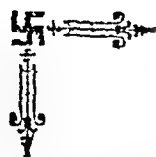
૩૮૪

“બ્રહ્મો તપસ્વ આદ્યુ”,
તપાધન બ્રહ્મ પ્રકુલ્યુ,
ને એમ નવચૂજન સરજ્યાં :
એ ઉપનિષત્વાર્તા, વીર !
તહે આજ સાચી પાડી.
અર્ધી-અર્ધી સદ્દીના સાગરવાસની
નહારી તપશ્ચર્યા ફગી આજ.”

૩૮૦

૩૮૨

એ શાંખધોપણાથી
આલના મહાદુર્ગ ફાટયા,
ને મંહીથી સૂર્યદેવ પ્રગટયા.
ઉગતા સૂર્યમાંથી કિરણો ઉડે

એમ કૃષ્ણદેવનાં અંગઅંગમાંથી
અન્તરિક્ષભરતાં અજવાળાં ઉડી રહ્યાં.

મેઘવર્ણા દેહસ્થાંભે
વીજળી શાં નયનગાણુ રમતાં.

અન્દ્રિકા મટી સૂર્યભર્ગ લભૂકે ૪૦૦

એમ પ્રતાપભાસ્કર સમા કૃષ્ણદેવ
સુન્દર મટી લબ્ય થયા. ૪૦૨

“ મહારા એ જીવનમાં, પહેનડ !
યુગપદ્ધતો ઉગ્યો આજ.

આત્માની સરિતાના સાગર થયા.” ૪૦૫

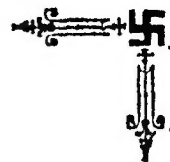
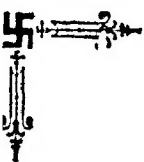
“ સુરાષ્ટ્રને સાગરવાસે થયેલો
એ તહારો આત્મવિકાસ, ધીર !
ને એ એ રસો વૈ સઃ નો જ અવતાર.

બાલમુકુન્દ મટીને
વિરાટસ્વરૂપ થયો મહારો કૃષ્ણદેવ. ૪૧૦

મનુષ્યોમાં હિમાદ્રિ શો ઉલો આજ.” ૪૧૧

વડલાને લતા નમે

સુમદ્રા એમ કૃષ્ણદેવને પ્રણમી રહી.

૪૧૩

યુગપલટાની મહાઘોષણા
સહસા એમ ગાજી ઉઠી.
ને મહાસાગરના મહાવનની
વિટપેવિટપે ને જલપાંદડીએ-પાંદડીએ
એ ભેરવનાદની પગસીઓ પડી.

૪૧૮

એવે ભગવાન સ્વર્ગ નારાયણે
કિરણગૂંચ્યું તેજકવચ ધરાવ્યું,
તેજમંજરીનો મુગટ પહેરાવ્યો,
કિરણો વરસી કૃષ્ણદેવને આશીર્વાદ દીધા.

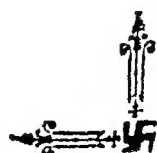
૪૨૦

૪૨૨

આભમાં સહસ્ર મોરલા ગરજે
એવો એ શંખનાદ ગરજતો હતો.

૪૨૪

એ મહામહેરામણને આરે,
બીજા માનવમહેરામણ સરિખડા,
યુગપલટાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ સમોવડ,
યુગપલટાનો શંખનાદ ગજવતા,

કૃષ્ણદેવ ત્યાહાં ઉભા હતા.

કાલકહરીઓ શી જલકહરીઓ

૪૩૦

આવી આવીને ચરણ ચુંબી જતી.

૪૩૧

સોમતીર્થના ભીષણઘોષ સાગર

આજે યે એ શખનાદ ઘોગવે છે.

૪૩૩

૨૭૭૪૩

28/8/61

645

8G1-33

21/8/61
Ref

8G1 Indh

Gandhie

12969

ઇંદુલાલ ગાંધી

केशवकृति.

के. ह. भट्ट.